

Angažirani intelekt i praktični tesavvuf: Jedan portret Muhameda Džemaludina Čauševića

Samir Beglerović

Univerzitet u Sarajevu, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu

Sažetak

Tekst koji slijedi predstavlja nekadašnjega reisul-ulemu Islamske zajednice kao angažiranoga intelektualca i pobornika praktičnog aspekta međureligijskog dijaloga, te osobu iniciranu u derviški red mevlevija. Upravo zahvaljujući tome spoju, Čaušević je bio posebno cijenjen među narodom i dijelom vjerskih krugova, a brojne inicijative njegova tesavvufskog kruga sačuvat će veliki broj tradicionalnih vjerskih manifestacija od zaborava.

Ključne riječi: Džemaludin Čaušević, reisul-ulema, praktični međureligijski dijalog, tesavvufski kružok, Adem Karadžović, Mujaga Merhemić, Sejdaga Muidović

Uvod

U radu koji slijedi osvrnut ćemo se, pored osnovnih podataka o životu i javnome djelovanju Džemaludina Čauševića, naročito na njegov intelektualni angažman te derviški identitet, poentirajući

posebno značaj djelovanja onoga što smo oslovili Čauševićevim tesavvufskim kružokom. Naime, brojne studije o reisul-ulemi Džemaludinu Čauševiću pružaju značajan fond informacija o njemu, ali, slobodni smo zaključiti, u drugome planu ostaju kako njegova odanost derviškom životu (*tarikat*), tako i općenito sva snaga intelektualnoga angažmana.

Iz toga razloga rad smo podijelili, pored cjeline koja nudi osnovne biografske podatke o Čauševiću, na još dva dijela, u kojima prvo razmatramo Čauševićev intelektualni angažman i derviški identitet, a potom ukratko navodimo osnovne karakteristike njegova tesavvufskog kružoka. Kako ćemo vidjeti, upravo zahvaljujući Čauševićevu tesavvufskom kružoku, brojne aktivnosti kojima smo i sâmi svjedoci zapravo su posljedica njegova projektiranja i planiranja. Ovaj rad nastaje tačno na godišnjicu Čauševićeva rođenja.

1. Osnovni biografski podaci

Muhamed Džemaludin Čaušević rođen je 28. decembra 1870. godine u selu Arapuša kod Bosanske Krupe. Početno vjersko obrazovanje (*mekteb*) završio je pred svojim ocem Ali-hodžom, a srednje u medresi u Bihaću, pred profesorom Ahmedom Sabit-efendijom Ribićem – Širazijom. Kada je napunio 17 godina, otišao je u Istanbul na daljnje školovanje, te je u to vrijeme svoje ime iskazivao kao Mehmed. U Istanbulu je 1903. godine završio Pravni fakultet. U Turskoj je primio mevlevijski tarikat, a potom je spremljen za prevodioca i komentatora djela *Mesnevija* (*mesnevihân*).

Nakon povratku u Bosnu, te iste 1903. godine posvetio se reformi Islamske zajednice i cjelokupnog bosanskog društva. Sve do 1914. godine, kada je izabran za reisul-ulemu, predavao je na sarajevskoj Gimnaziji (sadašnjoj Prvoj gimnaziji), te na Sudačko-šerijatskoj školi, preteći današnjega Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu. Pokrenuo je veliki broj vjerskih časopisa, organizirao brojne humanitarne akcije, a ured Rijaseta otvorio je građanima svih nacija koji su mu se obraćali s različitim potrebama. Nekoliko godina bio je predsjednik Muslimanskog potpornog društva “Merhamet” u Sarajevu, čiji je osnovni zadatak bio zbrinjavanje velikoga broja sirotinje u gradu. Ta njegova briga te poseban angažman za vrijeme Prvoga svjetskog rata razlog su zbog kojega je smatran “velikim zaštitnikom i zagovaračem” sirotinje i muslimanki.¹ Od

¹ Vidi: Mahmud Traljić, “Džemaludin Čaušević (1870–1938)”, u knjizi: *Reis Džemaludin*

samoga početka 1905. godine imenovan je za člana Ulema-i medžlisa, što je položaj na kojemu je njegov reformatorski rad najviše došao do izražaja. Oko 17 godina održavao je predavanja (*dersove*) iz *Mesnevice*, prvo u mevlevijskoj Isa-begovoj tekiji na Bentbaši, a potom u kući svoga bliskog prijatelja hadži Mujage Merhemića.

Nakon duže bolesti srca, preselio je na bolji svijet 28. marta 1938. godine u Državnoj bolnici u Sarajevu, po derviškom običaju izgovarajući vlastito Božije Ime “Allah” na posljednjim izdisajima. Dženaza mu je bila jedna od najposjećenijih u novijoj historiji Bosne i Hercegovine.² Nažalost, tadašnje službeno glasilo Islamske zajednice *Glasnik* preskromno je obilježilo njegovo preseljenje na vječni svijet.³ Nasuprot tome, *Gajret* je posvetio posebne stranice tom događaju,⁴ a jedan od časopisa koje je Čaušević pokrenuo, *Novi Behar*, posvetio je poseban broj reisul-ulemi Čauševiću.⁵ Ovaj pristup otkriva nam postojanje dviju suprotstavljenih tendencija, još uvijek prisutnih, od kojih jedna, artikulirana kroz službena glasila, skoro neupadljivo obilježava smrt svojih istaknutih članova, dok druga, izražena kroz časopise koje su ti pojedinci s grupom saradnika osnovali, posvećuje cijeli broj tim velikim događajima.⁶

2. Intelktualni angažman i tesavvufsko naslijeđe

Veliki broja stranica napisanih o Džemaludinu Čauševiću predstavlja materijal koji nudi važne, neizostavne podatke o njegovu životu i djelu,

Čaušević: *prosvjetitelj i reformator*, Sarajevo, Ljiljan, 2002, tom I, str. str. 244. Ovu vrijednu dvotomnu knjigu – budući da sadrži brojne tekstove Džemaludina Čauševića i o Čauševiću, te neke analize priređivača – priredili su Enes Karić i Mujo Demirović.

² Vidi više: Alija Nametak, *Sarajevske uspomene*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 1997, str. 46–49.

³ Objavljen je samo tekst: “Merhum hadži Mehmed Džemaludin ef. Čaušević”, *Glasnik Islamske vjerske zajednice Kraljevine Jugoslavije*, Sarajevo, god. VI, br. 4, april 1938, str. 145–147.

⁴ Vidi: Ivan A. Miličević, “Velikom prijatelju u spomen”, str. 220–224; te: “Merhum hadži M. Džemaludin Čaušević”, str. 225–229. Tekstovi su u cijelosti navedeni u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I.

⁵ Vidi: *Novi Behar*, Sarajevo, god. XI, br. 20, 15. april 1938.

⁶ Sličnu sudbinu doživjeli su hadži Mehmed-efendija Handžić, u nešto manjoj mjeri (odnos *Glasnik IVZ* i *El-Hidaje*), te dr Ahmed Smajlović (odnos *Glasnik IZ* i *Preporod* na jednoj strani, te *Islamska Misao* na drugoj strani).

uglavnom kao reisul-uleme, ali je u njima izostao jedan sveobuhvatniji pristup kako njegovoj ličnosti tako i analizi srži problema kojima se bavio. Tako je, npr., u pisanoj baštini skoro u cijelosti potisnut njegov tesavvufski identitet, spominjan u radovima tek usput, dok je u pogledu pitanja kojima se bavio temelj njegova ukupnog angažmana doslovno zasjenjen potenciranjem u to vrijeme skoro svakodnevnih rasprava o pravnom statusu nošenja šešira, pokrivanja lica kod žena i sl. Iz toga razloga, smatramo važnim, kao neku vrstu nadopune, fokusirati se upravo na njegov derviški identitet, prethodno ukratko izloživši osnovna intelektualna pitanja koja je u svojim radovima tretirao.

Prateći sadržaj brojnih Čauševićevih objavljenih djela, i tekstova i zapisanih govora, obraćanja, sasvim je jasno da je njegova osnovna preokupacija pitanje identiteta muslimana, što, shodno tadašnjem vremenu, podrazumijeva rasprave o naciji i njenu odnosu prema vjeri,⁷ te rasprave o odnosu muslimana prema Tradiciji i Objavi.⁸ Iz toga je razloga pitanje identiteta muslimana njegova vremena uvijek praćeno i tretiranjem odnosa muslimana prema nemuslimanima, svojevrsnim međureligijskim dijalogom koji Čaušević nije nikada tako izravno oslovio, ali koji je zasigurno tretirao, i svojim životom svjedočio.

Najupečatljiviji segmenti dijaloga s nemuslimanima jesu njegova nužnost te sâm sadržaj – učenja koja su zajednička svim vjerujućim tradicijama, a te segmente Čaušević oslovljava kao stepen zdravog i objektivnog prosuđivanja.⁹ Shodno društveno-povijesnim okolnostima u kojima je živio, i shodno vremenu u kojem je djelovala većina istaknutih bosanskih muslimanskih teologa do posljednje decenije XX st., Čaušević svoje ideje nije stigao razraditi u pisanoj formi, ali ih je u cijelosti predstavio svojom praksom. Upravo se, koncentrirajući se na pitanje međureligijskog dijaloga, možemo navesti dva slučaja.

Nakon atentata na austrougarskog prijestolonasljednika Franca Ferdinanda demolirane su brojne radnje u Sarajevu čiji su vlasnici bili

⁷ Vidi: Džemaludin Čaušević, "Nacije i vjera", u knjizi: *Islamska misao h. Mehmeda Džemaludina Čauševića: Izbor radova*, Sarajevo, El-Kalem, 1998, str. 126–130.

⁸ Vidi npr. njegov tekst u kojem izravno kritikizira i neke običaje bosanskih muslimana: Džemaludin Čaušević, "Kur'an i muslimani", u knjizi: *Islamska misao h. Mehmeda Džemaludina Čauševića*, str. 110. i 113.

⁹ Vidi: Džemaludin Čaušević, "Objava (Vahjun)", u knjizi: *Islamska misao h. Mehmeda Džemaludina Čauševića*, str. 146.

Srbi, budući se znalo da iza atentata stoji velikosrpska politika, a što je ekstremistima i povodljivim ljudima na drugoj strani pružilo priliku za atak na građane srpske nacionalnosti. Čaušević je uputio službeni dokument – “Poruku muslimanima”, u kojemu je skrenuo pažnju muslimanima da moraju poštovati Srbe i zaštititi njihovu imovinu, jer muslimani moraju “da svome bližnjem, svome komšiji bez razlike vjere... u pomoć priskoče”.¹⁰ Drugi primjer odnosi se na slučaj kada je izvjesni “seljak pravoslavne vjere” izvršio diverziju nad telefonskom komunikacijom austrougarske vojske pri čemu je uhapšen, a svjedok te diverzije bilo je maloljetno muslimansko dijete. Na Čauševićevu izravnu sugestiju “da spasi život tome čovjeku”, njegov savjetnik, koji je otišao da pravno verificira zakletvu mladića, izjavio je da zakletva toga momka ne može biti valjana, budući da u šerijatskom pravu svjedočenje maloljetnika nije prihvaćeno.¹¹

Nemoguće je oteti se dojmu da ovi stavovi, koje je, vjerovatno, Čaušević među prvim bosanskim muslimanskim intelektualcima izrazio u formi službenih dokumenata i protokola, nisu dovoljno poentirani u široj javnosti, a čak nisu ni ozbiljnije analizirani u užim akademskim krugovima. Slično tome, posvećujući pažnju uglavnom njegovom, istina – izuzetno vrijednom, društvenom angažmanu, skoro u potpunosti izostala je analiza njegova derviškog identiteta, a sve to, sasvim prirodno, čini važan segment njegove cjelokupne ličnosti.

Za vrijeme boravka u Turskoj Džemaludin Čaušević upoznao se s mevlevijskim duhovnim vodičem (*šejhom*), učenjakom i autorom jednog od najpoznatijih savremenih turskih komentara *Mesnevije*, Muhammedom Esadom Dedeom.¹² Nažalost, nije nam poznato tačno otkada datira Čauševićeva veza sa tarikatom, ali je sigurno da je u vrijeme boravka u Istanbulu, od 1887. do 1902. godine, pred Esadom Dedeom učio o mevlevijskom derviškom redu, te studirao *Mesneviju* i perzijski jezik.¹³

¹⁰ Dokument “Poruka muslimanima” u cijelosti je prekućan i objavljen u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I, str. 291–292.

¹¹ Ahmed Mahinić, “Lik i djelo velikog merhuma”, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I, str. 233–234.

¹² O njemu vidi više u knjizi: Nesrin Öktay, *Muhammed Esad Dede ve Mesnevî Şerhi*, Istanbul, Marmara Üniversitesi, doktorska teza, 2008, str. 22–52.

¹³ Vidi: Hafiz Muhamed Pandža, “Merhum Džemaludin Čaušević”, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I, str. 164.

Čauševićev derviški život došao je do izražaja i u Istanbulu i u Bosni. Za vrijeme obrazovanja u Istanbulu, umjesto uobičajene prakse stanovanja u internatu, Čaušević je živio u jednom unajmljenom stanu, okupljajući oko sebe ljude zainteresirane za njegovo vlastito tumačenje savremenih problema. Nema nikakve sumnje da je makar jedan dio tih okupljanja proveden u zazivanju Božijih Lijepih Imena (*zikir*), mada nam, nažalost, autori brojnih članaka to ne potvrđuju. No, ono što jeste sigurno, kombiniranjem autentičnog tesavvufskog nauka i angažirane savremene teologije, Čaušević je veoma često u negativan kontekst stavljao aktuelnu vlast u brojnim muslimanskim zemljama, među kojima i u Turskoj, što je i bio razlog da ga je poznati turski historičar Ahmed Dževdet-paša uzeo pod svoju zaštitu, braneći ga od turske tajne policije.¹⁴ Bivši sve više zabrinut za njegovu sigurnost, Dževdet-paša poslao ga je zajedno s drugim profesorima koji su simpatizirali Čauševića kao novinarskog izvještča u Hidžaz i Jemen.

Dolazeći u Sarajevo za vrijeme studijskih raspusta u mjesecu ramazanu, od 1900. do 1902. godine, Čaušević je prenio svoju dervišku praksu iz Istanbula, ovaj put stanujući ne u unajmljenom stanu već u Gazi Husrev-begovom hanikahu. Svake ramazanske noći nakon teravije njegova preskromna derviška sobica bila je prepuna ljudi zainteresiranih za već spomenuta predavanja sastavljena kombiniranjem autentičnog tesavvufskog nauka i angažirane savremene teologije.¹⁵ Uporedo s društvenim i aktivnostima u Zajednici, Čaušević je nastavio održavati i sarajevsku mevlevijsku tradiciju, držeći predavanja iz Rumijeve *Mesnevice*. Ne znamo kada je tačno počeo s ovom praksom kao *mesnevihân*, pouzdano se zna da je to bilo već od samih početaka angažmana u Ulema-i medžlisu,¹⁶ a predavanja je zasigurno držao u 1911. godini u Isa-begovoj tekiji sve do zabrane njena rada, te potom nastavio u kući hadži Mujage Merhemića. Učitavanje prakse derviša prethodnih generacija u život modernog bosanskog društva Čauševiću je pomoglo da osmisli specifičan vid pisma – arebicu, koja je bila izraz bosanskoga

¹⁴ O tim burnim vremenima u Turskoj napisani su brojni radovi. Vidi npr.: Azra Gadžo, *Bediuzzaman Said Nursi*, Sarajevo, Udruženje Ilmije, 1998, str. 60–63.

¹⁵ Vidi: Fehim Spaho, "Uspomene na merhum Džemaluddina", u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I, str. 150.

¹⁶ Vidi: Mahmud Traljić, "Hadži Mehmed Džemaluddin ef. Čaušević kao vaiz i mesnevihan", *Šebi Arus*, Sarajevo, izd. Fejzullah Hadžibajrić, 1974, str. 18.

jezika napisanoga formom arapskoga pisma.¹⁷ Naime, derviši su mnogo ranije u želji da opća muslimanska te napose tesavvufska učenja približe svome narodu sastavljali pjesme (ilahije i kaside) na maternjem jeziku zapisujući ih arapskim pismom.¹⁸ Ovu praksu Džemaludin Čaušević, na određen način, legitimirao je ali i popularizirao.

Kako smo ranije naveli, ubrzo nakon povratka u Sarajevo, Čaušević je imenovan za profesora Šerijatske sudačke škole. Međutim, sredinom 1912. godine na mjesto direktora Šerijatske sudačke škole postavljen je nastavnik koji nije bio član "Ilmije". Iz toga razloga Čaušević je u julu 1912. godine dao otkaz u školi. Razlog otkaza bio je principijelne naravi, budući da je Čaušević smatrao kako je imenovanje direktora koji nije član "Ilmije", a inače njegova ličnog prijatelja, značilo potcjenjivanje značaja "Ilmije", da naglasimo – udruženja imama, dakle vjerskih službenika, te da je Čauševićev premještaj ustvari predstavljao i degradiranje njegove ličnosti, ali i svojevrsan prezir naspram položaja vjerskoga učenjaka u tadašnjem modernom bosanskom društvu.¹⁹ Ova reakcija dodatno pokazuje Čauševićev angažman i duboko razumijevanje suštinskih problema njegova vremena, jer su prethodno izneseni postupci sasvim sigurno u skladu s općim prodorom moderne znanosti i izmještanja religije iz sâmoga središta i temelja ka marginama društvenoga života. Stoga je Čauševićev otkaz reakcija i zrelog ali i apsolutno odgovornog mislioca, intelektualca, spremnog na snošenje posljedica svoga postupka. I stvarno, period koji je uslijedio bio je jedno od najvećih iskušenja u njegovu životu. U naredne dvije godine, što zvuči doista nevjerovatno, Čaušević nije imao nikakva materijalna primanja. No, umjesto finansijskog zaduživanja, što je naš i običaj naše generacije intelektualaca i muslimanskih znanstvenika, a što kao po pravilu skoro uvijek dovodi do gubitka nezavisnoga, slobodnoga mišljenja, te, s vremenom, i konačnog odustajanja od insistiranja na principu zbog kojega je uopće i nastupila teška situacija, Čaušević se odlučio u praksi "potvrditi" derviški princip siromaštva (*faqr*), prodajući svoje knjige i namještaj, i tako naprosto

¹⁷ Vidi: Seid M. Traljić, "Arebica ili hrvatica", u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I, str. 246–249.

¹⁸ Vidi: Hamdija Mulić, "Prosvjećivanje preko žive riječi i knjige", u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I, str. 204–205.

¹⁹ Vidi više: Mahmud Traljić, *Istaknuti Bošnjaci*, Sarajevo, El-Kalem, 1998, str. 52.

preživljavajući.²⁰ Ovo je samo povećalo ljubav muslimana prema njemu. Ipak, stanje je bilo sve teže, te je Čaušević ozbiljno razmišljao o povratku u Tursku. Dragi Bog podario je specifičnu situaciju u kojoj je dotada aktuelni reisul-ulema hafiz Sulejman Šarac podnio ostavku na taj najviši položaj u Zajednici, te je, i pored protivljenja bosanske vlade, na insistiranje Hodžinske kurije i intelektualaca, Čaušević imenovan reisul-ulemom 1914. godine. Nema nikakve sumnje da su i članovi Hodžinske kurije i krugovi intelektualaca dali prednost Čauševiću usljed njegove neupitne obrazovanosti, sposobnosti razumijevanja biti problema njihova vremena i nepokolebljive odgovornosti u obavezama koje je vršio.²¹

Naredne godine pokazat će da je jednome dijelu Hodžinske kurije Čauševićeva odgovornost ipak predstavljala veliki teret, usljed čega će doći do velike, rekli bismo, temeljne podjele među muslimanima Bosne i Hercegovine koja se zadržala sve do danas. No, o tome govorimo detaljno u zasebnoj studiji.²² Njegovo konstantno vezanje tesavvufa i tarikata za službenu teologiju i uvriježeni život Zajednice posebno je izraženo činom zazivanja Lijepih Božjih Imena (*zikir*), čije je učenje na činu inauguracije za reisul-ulemu predvodio duhovni starješina (*šejh*) Isa-begove mevlevijske tekije na Bentbaši Ruhija Šehović.²³ Otvorenost tradicionalne percepcije islama u Bosni i Hercegovini, čiji je bitni segment i tesavvufsko naslijeđe, naročito je došla do izražaja na ovome činu inauguracije, koji je, može se slobodno reći, kod nas jedinstveni a ipak dosada nedovoljno poentirani derviški mevlevijski čin. Ne samo da je derviški zikir bio sastavni dio programa već je, rekli bismo, čin postavljenja skoro u cijelosti bio podređen mevlevijskom načinu imenovanja

²⁰ Vidi: Hafiz Muhamed Pandža, „Merhum Džemaludin Čaušević“, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I, str. 172.

²¹ O Čauševićевой angažiranosti kao reisul-uleme za vrijeme Prvoga svjetskoga rata vidi: Amir Duranović, „Prva godina Prvog svjetskog rata: Džemaludin ef. Čaušević na stranicama Sarajevskog lista“, *Prilozi*, Institut za istoriju u Sarajevu, br. 39, 2010, str. 175–184. Također i: Šaćir Sikirić, „Fragmenti iz uspomena na rahmetli Čauševića“, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I, str. 200–201.

²² Riječ je o knjizi: *Tesavvuf Bosne u vidicima Fejzulaha Hadžibajrića: Vjerski i kulturni razvoj bosanskih muslimana u prvoj polovini XX stoljeća*, Sarajevo, Bookline d.o.o., 2014.

²³ Vidi: Fejzullah Hadžibajrić, „Iz posljednjih dana života mevlevijske tekije u Sarajevu (1462–1957.)“, *Šebi Arus*, Sarajevo, izdavač Fejzullah Hadžibajrić, 1974, str. 34.

starješine tekije (*postnišin*), budući da je prilikom ustoličenja reisul-uleme Čauševića program praćen nastupom mevlevijskog orkestra Isa-begove tekije u dvorištu Careve džamije.²⁴ Insistirajući na ukupnoj duhovnoj tradiciji bosanskih muslimana, Čaušević nije pravio razliku, u smislu preferiranja, između unutarnje (*bāṭin*) i izvanjske (*zāhir*) tradicije islama. Tako je, pored svakodnevnih, službenih zaduženja, redovno odlazio i u posjetu (*ziġaret*) turbetu i tekiji Abdurahmana Sirri-babe na Oglavku, jednom od reformatora tarikata u Bosni i Hercegovini u XIX stoljeću.²⁵ Jednostavno rečeno, sva njegova borba zapravo je podrazumijevala borbu za cjelokupno duhovno i materijalno naslijeđe, pa je tako shvatljivo njegovo insistiranje na očuvanju svih institucija i objekata Islamske zajednice među kojima i tekija.²⁶ Ovo je naročito važno s obzirom na to da će kasnije, najvjerojatnije dodatno podstaknut ovim trudom, Adem-beg Karađozović, jedan od bosanskih tesavvufskih prvaka u prvoj polovini XX st., tijesno saradivati s reisul-ulemom Čauševićem, kako ćemo to vidjeti u sljedećem poglavlju. Naposljetku, njegov derviški identitet trajno je sačuvan i u njegovim čuvenim potpisima kojima je završavao svoju privatnu korespondenciju – “najsiriomašniji vjernik u Božiju jednost – Mehmed Džemaludin” (*afqar al-muwahħidīn Maħmad Gamāl ad-Dīn*).²⁷

Da su ga cijeloga života pratile ljubav i iskrenost, najbolje je potvrdila sâma Čauševićeva smrt koju je dočekaio, kako smo već rekli, derviškim običajem izgovarajući vlastito Božije ime Allah, a prizor kojem je nakon toga bio svjedok njegov dugogodišnji bliski prijatelj i saradnik hafiz Muhamed Pandža naprosto podsjeća na kazivanja “iz starih vremena” tako strana našem okoštalom, bezemotivnom, modernom umu.²⁸

²⁴ Vidi: Seid Strik, “Razdoblje šejha Ruhije”, u djelu: *Zbornik radova: Isa-begova tekija u Sarajevu*, str. 131.

²⁵ Vidi: Šaćir Sikirić, „Fragmenti iz uspomena na rahmetli Čauševića“, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I, str. 201.

²⁶ Vidi: Džemaludin Čaušević, “Odnosaġ islama prema državi i drugim konfesijama”, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I, str. 275.

²⁷ Vidi: Sulejman Topić, džematski imam, “Iz korespondencije h. Mehmed Džemaludin ef. Čauševića”, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I, str. 216–219.

²⁸ Hafiz Muhamed Pandža, „Merhum Džemaludin Čaušević“, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I, str. 181.

2.1. Čauševićev tesavvufski kružok

Džemaludin Čaušević redovno je održavao predavanja iz tesavvufa u užem krugu pripadnika tarikata, koji su se sastajali u kući Sejdage Muidovića, derviša nakšibendijskog reda, a koji se ranije obrazovao zajedno s Mujagom Merhemićem. Tome krugu ljudi koji su slušali ova predavanja pripadali su i Adem-beg Karađozović te spomenuti hadži Mujaga Merhemić.²⁹ Upravo iz ovog Čauševićeva tesavvufskog kružoka razvit će se osnovni pravci javnog djelovanja mutesavvifa na početku XX st. U mogućnosti smo prepoznati dva takva pravca. S obzirom na koncept našega rada, nismo u mogućnosti te pravce detaljno predstaviti. Pozivajući se na jedan ranije objavljeni rad upravo o tome,³⁰ samo ćemo naznačiti koji su to smjerovi.

Prvi je obilježen angažmanom Adem-bega Karađozovića, i to u nekoliko vidova, od kojih je svakako najzanimljiviji nastojanje ka reaktiviranju Gazi Husrev-begova hanikaha, što je, opet, podrazumijevalo dvoje: izraz težnje ka prosvjetnoj nezavisnosti Bosne i Hercegovine, te želju za podizanjem obrazovnog kvaliteta bosanskih derviških duhovnih starješina – šejhova. Drugi pristup odnosi se na angažman hadži Mujage Merhemića, vezan uglavnom za Sarajevo, a koji se ogledao naročito u nastavku tradicije prevođenja i tumačenja “Mesnevije”, autora Mawlāne Ġalāl ad-Dīn Rūmija, uz prethodno dobijeno duhovno ovlaštenje (*mesneviḥānstvo*), te u organiziranju brojnih tradicijskih vjerskih svečanosti, koje će, na taj način, biti sačuvane od zaborava, a danas se, upravo zahvaljujući tome angažmanu, održavaju u okviru posebnih programa pojedinih tekija i džamija.

Aktivnost Čauševićeva tesavvufskog kružoka bila je konstantna, čak i u vrijeme poznatoga razlaza između Džemaludina Čauševića i hadži Mujage Merhemića. Njihovo međusobno distanciranje, shodno našem dubokom uvjerenju, i bit će prevladano aktivnošću kružoka. Argumenti i ove tvrdnje, ali općenito i stava da je takav kružok imao znatan utjecaj, jesu dva teksta Adema Karađozovića, u kojima je Karađozović, obrađujući život i djelo osnivača derviškog reda mevlevija Rumija te prezenti-

²⁹ Vidi: Mahmud Traljić, „Hadži Mehmed Džemaluddin ef. Čaušević kao vaiz i mesnevihan“, *Šebi Arus*, Sarajevo, izdavač Fejzullah Hadžibajrić, 1974, str. 18.

³⁰ S. Beglerović, “Prilog izučavanju tesavvufske misli i tarikatske prakse u XX st.”, *Novi Muallim*, Sarajevo, XI/2010, br. 42, str. 59–65.; također i: *Tesavvuf Bosne u vidicima Fejzulaha Hadžibajrića*, str. 122–144.

rajući dijelove *Mesneviye*, izravno spomenuo Džemaludina Čauševića, posvećujući mu jedan članak povodom Čauševićeve šezdeset i pete godine života,³¹ i to pod krajnje sugestivnim naslovom “Istiniti imam”,³² a u drugom ga oslovljavajući “živući mladi-starac”. U tom drugom radu Karadžović je istakao da je Čaušević obolio i prestao “kazivati *Mesneviju*”, aludirajući pri tome da u Sarajevu postoje ljudi koji bi mogli nastaviti njeno tumačenje te izražavajući nadu da će ih taj njegov tekst “ponukati, da se maknu”, kako se ta tradicija ne bi ugasila u Bosni.³³ Pod tim osobama koje mogu nastaviti “kazivanje *Mesneviye*” Karadžović ne samo da misli već najavljuje budući angažman Mujage Merhemića kao *mesneviyhâna*, što po našem sudu, otkriva da je Karadžović bio spona između Čauševića i Merhemića nakon njihova međusobnog razlaza, te da su, i pored velikih nesuglasica, u kasnijem periodu i reis Čaušević i Mujaga Merhemić nastavili zajedničko djelovanje na polju tesavvufa te njegovanja bosanske muslimanske duhovne baštine uopće.³⁴

Engaged intellect and practical tasawwuf: A portrait of Muhamed Džemaludin Čaušević

Summary

The text that follows represents a former head of the Islamic community (reisul-ulema) as an engaged intellectual and an advocate of a practical aspect of inter-religious dialogue, as well as a person initiated in a Sufi

³¹ Ibni Adem, „Hazreti Mevlana Dželaluddini Rumi: Istiniti imam (Dragulji iz veličanstvene *Mesneviye*)“, *Islamski glasnik*, 17. januar 1936, str. 4.

³² Da li je ovo bila stvarna namjera Adem-bega, ne znamo, no, riječ je o štamparskoj grešci, ispravan naslov glasi: “Istiniti iman”. Vidi: Ibni Adem, “Hazreti Mevlana Dželaluddini Rumi: Neka se ispravi!”, *Islamski glas*, 24. januar 1936.

³³ Ibni Adem, “Hazreti Mevlana Dželaluddini-Rumi (Kaddesallahu sirrehulaziz)”, *Islamski glas*, br. 22, 04. mart 1936, str. II.

³⁴ U tome vremenu Čauševićev tesavvufski krug se i sastojao samo od njih trojice: Čauševića, Merhemića i Karadžovića, jer je četvrti pripadnik Sejdgaga Muidović umro 1917. godine. Vidi: Fejzulah Hadžibajrić, *Hadži Mujaga Merhemić: Život i rad*, Sarajevo. Predavanje održano 30. aprila 1959. godine prilikom četrdesetnice smrti u H. Mujaginoj kući u Sarajevu, separat, 1959, str. 22.

order of Mevlevis. Thanks to that particular fusion, Čaušević was a particularly respected in public and partly in religious circles, and numerous initiation of his tasawwuf circle will preserve a large number of religious events from oblivion.

Key words: Džemaludin Čaušević, reisul-ulema, practical inter-religious dialogue, tasawwuf study group, Adem Karadžović, Mujaga Merhemić, Sejdaga Muidović

Izvori i literatura

- Ahmed Mahinić, “Lik i djelo velikog merhuma”, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I
- Alija Nametak, *Sarajevske uspomene*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 1997.
- Amir Duranović, “Prva godina Prvog svjetskog rata: Džemaludin ef. Čaušević na stranici Sarajevskog lista”, *Prilozi*, Institut za istoriju u Sarajevu, br. 39, 2010.
- Azra Gadžo, *Bediuzzaman Said Nursi*, Sarajevo, Udruženje Ilmije, 1998.
- Džemaludin Čaušević, “Kur’an i muslimani”, u knjizi: *Islamska misao h. Mehmeda Džemaludina Čauševića*
- Džemaludin Čaušević, “Nacije i vjera”, u knjizi: *Islamska misao h. Mehmeda Džemaludina Čauševića: Izbor radova*, Sarajevo, El-Kalem, 1998.
- Džemaludin Čaušević, “Objava (Vahjun)”, u knjizi: *Islamska misao h. Mehmeda Džemaludina Čauševića*
- Džemaludin Čaušević, “Odnosaj islama prema državi i drugim konfesijama”, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I
- Fehim Spaho, “Uspomene na merhum Džemaluddina”, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I
- Fejzulah Hadžibajrić, *Hadži Mujaga Merhemić: Život i rad*, Sarajevo. Predavanje održano 30. aprila 1959. godine prilikom četrdesetnice smrti u H. Mujaginoj kući u Sarajevu, separat, 1959.
- Fejzullah Hadžibajrić, “Iz posljednjih dana života mevlevijske tekije u Sarajevu (1462–1957.)”, *Šebi Arus*, Sarajevo, izdavač Fejzullah Hadžibajrić, 1974.
- Hafiz Muhamed Pandža, “Merhum Džemaludin Čaušević”, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I
- Hamdija Mulić, “Prosvjećivanje preko žive riječi i knjige”, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I
- Ibni Adem, “Hazreti Mevlana Dželaluddini Rumi: Neka se ispravi!”, *Islamski glas*, 24. januar 1936.
- Ibni Adem, “Hazreti Mevlana Dželaluddini-Rumi (Kaddesallahu sirrehulaziz)”, *Islamski glas*, br. 22, 04. mart 1936.
- - Ibni Adem, „Hazreti Mevlana Dželaluddini Rumi: Istiniti imam (Dragulji iz veličanstvene Mesnevice)“, *Islamski glasnik*, 17. januar 1936.

- Ivan A. Miličević, “Velikom prijatelju u spomen”, *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I
- Mahmud Traljić, “Džemaludin Čaušević (1870–1938.)”, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević: prosvjetitelj i reformator*, Sarajevo, Ljiljan, 2002, tom I
- Mahmud Traljić, “Hadži Mehmed Džemaluddin ef. Čaušević kao vaiz i mesnevihan”, *Šebi Arus*, Sarajevo, izd. Fejzullah Hadžibajrić, 1974.
- Mahmud Traljić, *Istaknuti Bošnjaci*, Sarajevo, El-Kalem, 1998.
- “Merhum hadži M. Džemaludin Čaušević”, *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I
- “Merhum hadži Mehmed Džemaludin ef. Čaušević”, *Glasnik Islamske vjerske zajednice Kraljevine Jugoslavije*, Sarajevo, god. VI, br. 4, april 1938.
- Nesrin Öktay, *Muhammed Esad Dede ve Mesnevî Şerhi*, Istanbul, Marmara Üniversitesi, doktorska teza, 2008.
- *Novi Behar*, Sarajevo, god. XI, br. 20, 15. april 1938.
- “Poruka muslimanima”, *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I
- S. Beglerović, “Prilog izučavanju tesavvufske misli i tarikatske prakse u XX st.”, *Novi Muallim*, Sarajevo, XI/2010, br. 42.
- Samir Beglerović, *Tesavvuf Bosne u vidicima Fejzulaha Hadžibajrića: Vjerski i kulturni razvoj bosanskih muslimana u prvoj polovini XX stoljeća*, Sarajevo, Bookline d.o.o., 2014.
- Seid M. Traljić, “Arebica ili hrvatica”, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I
- Seid Strik, “Razdoblje šejha Ruhije”, u djelu: *Zbornik radova: Isa-begova tekija u Sarajevu*
- Sulejman Topić, džematski imam, “Iz korespondencije h. Mehmed Džemaludin ef. Čauševića”, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I
- Šaćir Sikirić, “Fragmenti iz uspomena na rahmetli Čauševića”, u knjizi: *Reis Džemaludin Čaušević*, tom I

